

НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛЕВІ

Тетяна Коць

ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ У ПІДРУЧНИКАХ ДЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Публіцистичні тексти є майже в усіх підручниках для загальноосвітніх навчальних закладів. Вони виконують інформативно-пізнавальну, а також емоційно-експресивну функції. Характерною особливістю мови публіцистичних текстів є популярний, чіткий виклад, орієнтований на швидке сприйняття повідомлень, на стислість і зрозумілість інформації. Це дає змогу учням на конкретних прикладах засвоїти науковий матеріал.

Підручники для загальноосвітніх навчальних закладів містять короткі рубрики: *погляд учасника подій; на думку дослідника* (Ладиченко Т. В., Заболотний Ю. І. Всесвітня історія. 11 клас. – К., 2011; далі VI); *документи* (тут, крім офіційно-ділової документації, наведено спогади, виступи сучасників подій, див. Турченко Ф. Г. Історія України. 11 клас. – К., 2011; далі ІУ); *дізнайтеся більше* (Лашевська Г. А., Лашевська А. А. Хімія. 11 клас. – К., 2011; далі X) тощо.

Такі тексти, зокрема в підручниках з історії, спонукають учнів проводити паралелі між минулим і сучасним або ж викликають нові, суголосні нашому часові асоціації, напр.: *Донбас наш! Від радості хочеться стрибати, верещати, кричати й танцювати. Як я заздрю тим землякам-воїнам, котрі у ці хвилини ходять по зраних, обвуглених містах донецьких,*

дихають нашим терпким, різким, неповторним повітрям (із щоденника військ. журналіста В. Дроздова 8.09.1943. – VI, С. 53); Захід намагається і буде намагатися зберегти своє положення і захищати свої інтереси, називаючи їх інтересами «світової спільноти». З допомогою МВФ та інших міжнародних економічних інститутів Захід змушує інші країни вести ту економічну політику, яку вважає прийнятною (з праці Є. Хантингтона «Зіткнення цивілізацій». – VI, С. 313).

Сьогодні повернулися до активного вжитку слова, які донедавна належали до розряду історизмів і, які в публіцистичних повідомленнях виступають як назви історичного минулого – *окупант, фашист, бандерівець*. Прочитання таких текстів спонукає учнів до більш глибокого осмислення минулого і сучасного, допомагає, порівнюючи, пізнати явища минулого, напр.: *Спасибі вам, ...французькі робітники, селяни інженери, техніки, інтелігенти за те, що... прекрасна наша земля вже перестала гостинно пропонувати себе окупанту для розважальної прогулянки* (із радіовиступу французького письменника Ж. Р. Блока 15.02.1942. – VI, С. 56). З огляду на зміни свідомості суспільства, зокрема школярів, які сьогодні гостро реагують на останні політичні події, не доречними є висловлювання на зразок: *Ми шукаємо захисту, і знаходимо його в особі Росії* (VI, С. 180). Підручники з історії треба писати не з позицій владних осіб (як-от видання 2011 р.), а з урахуванням об'єктивних поглядів історичної науки.

Мовні огріхи у публіцистичних текстах пов'язані з неграмотним перекладом з інших мов (авторами майже усіх висловлювань є російські або інші зарубіжні журналісти, громадські діячі). Особливо багато недоглядів спостерігаємо в доборі **лексичних** відповідників: *Сталін запровадив поняття «ворог народу». Цей термін відразу звільняє від необхідності всяких доказів ідейної неправоти людини або людей, з якими ти ведеш дискусію: він давав можливість усякого, хто в чомусь не згодний зі Сталіним, хто був тільки запідозрений у ворожих намірах... піддати найжорстокішим репресіям* (із доповіді М. Хрущова. – VI, С.154) – правильно **поняття, будь-кого**.

Лексичні помилки є наслідком калькування російських слів: *Він (М. Хрущов) усвідомив, що на... пенсію... прожити не*

можна, й значно підвищив її... За 10 років перебування у руля дай Бог кожному керівникові зробити стільки для народу (із спогадів директора Інституту США і Канади у 1967–1995 рр. Г. Арбатова. – VI, С. 156.) – правильно **на керівній посаді, біля керма**; Описані зміни тваринного світу так само необоротні, як історичні процеси в людському суспільстві. Це означає, що вже ніколи українськими степами не блукатимуть **стада сагайдаків і зубрів** (VI, С. 216) – правильно **череда**.

Не позбавлені лексичних огріхів і підручники з української мови: *Як сформувати в собі потребу в праці, навички праці, уміння зосередитись, бути уважним, тобто, як удосконалювати свою особистість, як узнати самого себе* (Шелехова Г. Т., Бондаренко Н. В., Новосьолова В. І. Українська мова. – К., 2011; далі УМ, С. 41) – правильно **пізнати**.

Чимало помилок у вживанні дієприкметників, зокрема в підручниках з біології, напр.: *Такі випадки відомі науці – кров від шимпанзе переливали для порятунку життя людини, коли людську кров **підходящої** групи неможливо було дістати* (Межжерін С. В., Межжеріна Я. О. Біологія. 11 клас. – К., 2011. – С. 49; далі Б). – правильно: **людську кров групи, яка б підійшла...**

У мові підручників спостерігаємо також калькування з російської мови прислівників: *Зовнішність Андерсена сучасник описував так: «Він був високий, сухорлявий і вкрай своєрідний поставою і рухами. Руки й ноги його були **нерозмірно** довгими і тонкими, кисті рук – широкими і плоскими...* (Б, С. 57) – правильно **несумірно**; *Як це заманливо: одержати клони із соматичних клітин надзвичайних людей – ген вчених, художників, музикантів...* (Б, С. 153) – правильно **спокусливо**.

У деяких підручниках помічаємо вживання діалектних слів, напр.: *Креми на основі органічних розчинників (скипидар, уайт-спірит) **ліпше** за креми на емульсійній основі захищають взуття в негоду* (Х, С. 134).

Не завжди мову публіцистичних текстів можна назвати стилістично взірцевою, що пов'язано, очевидно, з неправильним дослівним перекладом з інших мов. Це позначається на сприйманні учнями інформації: *Нескромний у всьому прагне взяти участь і **всякій долі стати дійовим чинником*** (Т. Лешлі – УМ, С. 124); *Ненависть до іноземців, до чужих, до інших*

дістає свій вираз у погромах, які знаходять схвалення у більшості населення (з праці Геллера «Росія на роздоріжжі» (про період об'єднання Німеччини), ВІ, С. 139).

Неправильні граматичні форми, зокрема калькування прикметникових, прислівникових одиниць, словосполучень, мають в українській мові нормативні відповідники: *Позбавте людину домагань, її духу, прищепіть їй беззаперечну повагу до довколишнього – і ви одержите абсолютно скромну особистість* (УМ, С. 126) – правильно **довкілля**; *На рано надумав ще раз глянути на подарунок* (УМ, С. 166) – правильно **вранці**; *керуюча людина не обов'язково краща за інших, просто вона краще пристосована для виконання цієї функції* (ВІ, С. 133) – правильно **керівник**.

У публіцистичних текстах трапляються також орфографічні, технічні огріхи, які помічають самі школярі, і яких бажано було б уникати: *Не вірячі власним очам, громадяни читали про власну армію як про «гадину», але Горбачов категорично відкидав критичні оцінки на свою адресу* (ВІ, С. 164); *Саме гібридизація кроманьйонців з неандертальцями могла і привести до внесення гена рудого кольору волосся у геном сучасної людини* (Б, С. 108); *Ви сажаете до тюрми нещасного, який краде, щоб не померти з голоду, але жоден із сотні злодіїв, що вкрали в держави мільйони, ніколи не провів і ночі за ґратами* (ВІ, С. 223).

У деяких підручниках в одному тексті знаходимо і граматичні, і лексичні, й стилістичні помилки: *Збір різних колекцій (жуків, метеликів, гербарій рослин лісу тощо) можна замінити відеозйомкою, фотографуванням. У ході такого дослідження не постраждає жодна жива істота. Це стане вашим важливим вчинком у справі охорони природи* (Ярошенко О. Г. Природознавство. 5 клас. – К., 2013. – далі П.).

Уведення публіцистичних текстів у підручники урізноманітнює науково-навчальний матеріал, робить його доступним і зрозумілим. Сьогодні ставить перед авторами завдання не лише забезпечення суголосного настроям доби, віку учнів змістового наповнення матеріалу, а й дотримання визначальних ознак стилю, грамотного мовного оформлення.